ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΡΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΗΙ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΒΛΑΣΙΟΥ ΣΚΟΡΔΕΛΗ, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΛΕΞΙΟΥ ΖΑΜΑΡΙΟΥ Διευθυντοῦ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλιππουπόλει, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Δ. ΓΡΑΦΕΙΑΔΟΥ, ὑποδ. τοῦ Ὀρφανοτροφείου Χατζηκώστα.

ΕΝ ΤΗΙ ΗΜΕΔΑΠΗΙ
Συνδρομὴ ἐτησία προπληρωτέα
δραχ. 6
Παρακαλοῦμεν τοὺς καθυστεροῦντας νὰ ἀποστείλωσιν αὐτὴν ἐν συστημένῃ ἐπιστολῇ.

ΥΠΟ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΓΡΑΦΕΙΑ: Ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 16.

ΕΝ ΤΗΙ ΑΛΛΟΔΑΠΗΙ
Συνδρομὴ ἐτησία προπληρωτέα
φρ. χρ. 7
Ἀποστέλλεται διὰ συστημένης ἐπιστολῆς εἰς μονόγροσσα γραμματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.

Ἀριθ. 11 Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1893. Ἔτος Β'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: Herbert Spencer. Α'. Τίνα μαθήματα ἔχουσι μείζονα ἀξίαν.—Ἀνταποκρίσεις.

Ὁ Herbert Spencer εἶνε εἷς τῶν ζώντων μεγάλων φιλοσόφων τῆς Ἀγγλίας, ἡλικίας νῦν 73 ἐτῶν. Τὰ ὀγκώδη καὶ ἐμβριθέστατα αὐτοῦ φιλοσοφικὰ ἔργα ἤτοι αἱ ἀρχαὶ τῆς ψυχολογίας, αἱ βάσεις τῆς φιλοσοφίας, αἱ ἀρχαὶ τῆς βιολογίας, αἱ ἀρχαὶ τῆς κοινωνιολογίας, ἐξησφάλισαν αὐτῷ θέσιν ἐπιφανῆ δημιουργικοῦ φιλοσόφου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας. Μεγάλην δ' αἴσθησιν ἔκαμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ «περὶ ἀνατροφῆς τῶν παίδων», ὅπερ μετεφράσθη εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἐλέγχει ὁ Spencer δι' ἀκαταμαχήτου λογικῆς τὰς παρεκτροπὰς τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ἀνατροφῇ τῶν παίδων καὶ δεικνύει τί πρέπει πρὸς τοῦτο νὰ γίνῃ. Ἐνομίσαμεν ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ μεγάλου φιλοσόφου δὲν ἔπρεπε νὰ μένωσιν ἄγνωστοι εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς «Ἐκπαιδεύτεως», καὶ ἐν τοῖς ἑπομένοις διὰ σειρᾶς ἀναγνωσμάτων θὰ προσπαθήσωμεν νὰ μεταδώσωμεν εἰς αὐτοὺς τὰς σκέψεις τοῦ Spencer ἀμεταβλήτους, ὑποσημειοῦντες, ἐὰν δὲν δεχώμεθα ἐνιαχοῦ τὴν γνώμην αὐτοῦ, τοὺς λόγους τῆς ἡμετέρας διαφωνίας. Νομίζομεν ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἡμῶν τοῦτο θ' ἀναγνωρισθῇ μετ' ἐνθουσιασμοῦ παρὰ τῶν φιλοτίμων καὶ εὐγενῶν διδασκάλων, οἵτινες συναισθανόμενοι τὸ μέγεθος τῆς ἀποστολῆς των ἐργάζονται δι' ἰδίας μελέτης ν' ἀναδείξωσιν ἑαυτοὺς τὸ κόσμημα καὶ ἀγλάϊσμα τῶν ἐργατῶν τῆς προόδου τῶν ἡμετέρων συμπολιτῶν, καὶ ν' ἀποδείξωσιν ὅτι εἶναι ἄξιοι μείζονος εὐλαβείας καὶ κρείττονος τύχης ἢ ἐκείνης, ἣν παρεσκεύασεν αὐτοῖς ἡ ἀστοργία ἐνωθεῖσα μετὰ τῆς κουφότητος καὶ ἀπρονοησίας.

HERBERT SPENCER

Α'. Τίνα μαθήματα ἔχουσι μείζονα ἀξίαν.

Πρῶτον ἀνάγνωσμα.

Εἶνε περίεργον, ἀλλ' ἀληθές, ὅτι ὁ καλλωπισμὸς προηγήθη τῆς ἐνδυμασίας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρῶτον ἐφρόντισε περὶ στολιδίων καὶ ἔπειτα περὶ φορεμάτων. Σοφὸς Γερμανός, ὁ Al. Humboldt διηγεῖται ὅτι παρὰ τὸν Ὀρινόκον, ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ, εἶδεν Ἰνδόν, ὅστις 14 ὅλας ἡμέρας εἰργάζετο, διὰ νὰ πορισθῇ τὰ πρὸς τὴν βαφὴν τοῦ σώματός του, δι' ἧς προσεδόκα νὰ διεγείρῃ τὸν θαυμασμὸν τῶν ὁμοφύλων του. Ὁ αὐτὸς προσθέτει ὅτι ἐκεῖ γυνὴ νὰ ἐξέρχηται ὁλόγυμνος ἀπὸ τῆς καλύβης της καὶ νὰ πηγαίνῃ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ δὲν θεωρεῖται κακόν, νὰ παρουσιασθῇ ὅμως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀχρωμάτιστος, εἶνε ἡ μεγίστη ἀσχημοσύνη.

Ἄλλοι περιηγηταὶ γράφουσιν ὅτι οἱ ἄγριοι ἐκτιμῶσι κεχρωματισμένους ὑαλίνους μαργαρίτας καὶ βεβαμμένα ἀθύρματα περισσότερον τῶν πολυτίμων ὑφασμάτων καὶ ἐριούχων. Ὁ ναύαρχος Speke λέγει περὶ τῶν Ἀφρικανῶν, οἵτινες κατὰ τὴν εἰς Ἀφρικὴν περιήγησίν του συνώδευον αὐτὸν ὅτι, ὁσάκις ἦτο καλὸς καιρός, οὗτοι ἐφόρουν τὰς μηλωτάς των καὶ ἐβάδιζον ὑπερηφάνως, ὁσάκις ὅμως ἔβρεχεν, ἐξεδύοντο ταύτας, τὰς ἐδίπλονον καὶ ἐπεριπάτουν ὁλόγυμνοι, τρέμοντες ὅλοι ὑπὸ τοῦ ψύχους.

Ἡ μηλωτὴ λοιπὸν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἐχρησίμευεν αὐτοῖς μόνον πρὸς στολισμὸν καὶ οὐχὶ πρὸς θεραπείαν σωματικῆς ἀνάγκης. Καὶ ταῦτα καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ βίου τῶν ἀγρίων δεικνύουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀρχὰς ἐζήτησε τὸν καλλωπισμόν, ἡ δὲ ἐνδυμασία εἶναι τοῦ καλλωπισμοῦ ἐπακολούθημα. Λείψανα τῆς τοιαύτης ἀγρίας καταστάσεως διασώζομεν καὶ ἡμεῖς οἱ πεπολιτισμένοι ὄχι ὀλίγα. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων παρ' ἡμῖν δὲν ἐξετάζουσι τόσον ἂν ἓν ἔνδυμα εἶναι θερμὸν ἢ ὄχι, ὅσον ἐξετάζουσιν ἂν εἶναι ὡραῖον, δὲν ἐξετάζουσιν ἂν εἶναι σκοπίμως κομμένον, ὅσον ἂν εἶναι καλῶς κομμένον. Δὲν ἐξετάζομεν λοιπὸν ἂν ἓν πρᾶγμα ἔχει πραγματικὴν ἀξίαν, ὅσον ἂν φαίνεται ὅτι ἔχει τοιαύτην.

Τὸ πρᾶγμα καθίσταται πολὺ περιεργότερον, ὅταν τοῦτ' αὐτὸ παρατηρηθῇ καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ ἡμῶν βίῳ συμβαῖνον. Καὶ ἐνταῦθα ὁ ἄνθρωπος δὲν ζητεῖ νὰ θρέψῃ καὶ περιποιηθῇ τὸ πνεῦμά του διὰ νὰ μὴ ἀποξηρανθῇ καὶ δὲν καρποφορήσῃ, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ τὸ κοσμήσῃ μὲ ἐξωτερικὰ καὶ ἐξίτηλα κο-

σμήματα. Τί ἀρέσκει εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ποῖον θαυμάζουσιν οὗτοι περισσότερον, ἐκεῖνο νὰ μάθωμεν, τοιοῦτοι νὰ γίνωμεν. Πρῶτον λοιπὸν θηρεύομεν τὸ κοσμοῦν, τὸ δὲ ὠφέλιμον, ἂν ὑπάρχῃ τοιοῦτον, συμπαρομαρτεῖ κατ' ἀνάγκην. Ἂν ἐρωτηθῶμεν, διατί εἰς τὰ παιδία ἡμῶν δίδομεν κλασικὴν ἀνατροφήν; ἡ ἀπόκρισις εἶναι ἁπλῆ, διότι οὕτω καθιερώθη καὶ διότι δὲν θέλομεν νὰ κάμωμεν ἐξαίρεσιν. Ἡ κλασικὴ παίδευσις, εἶναι συρμὸς[1]) ἐπικρατῶν, τὸν ὁποῖον ἂν δὲν ἀκολουθήσωμεν θὰ χλευασθῶμεν παρὰ τῶν ἄλλων. Ἀπαράλλακτα ὅπως ὁ Ἰνδὸς τοῦ Ὁρινόκου ἀλείφεται πρότερον μὲ βαφὴν καὶ ἔπειτα ἐξέρχεται τῆς σκηνῆς του, μὴ σκεπτόμενος ποσῶς ἂν θὰ εἶναι ὠφέλιμος ἡ βαφὴ ἢ ὄχι, ποιῶν δὲ τοῦτο μόνον, ἵνα μὴ χλευασθῇ παρὰ τῶν ἄλλων, οὕτω καὶ ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν ταλαιπωροῦνται οἱ μαθηταὶ τόσα ἔτη μὲ τόσα μαθήματα, χωρὶς νὰ προσδοκῶσιν ἐκ τούτων καμμίαν πρακτικὴν ὠφέλειαν. Τί ὠφελεῖ νὰ ἠξεύρωσιν οἱ μαθηταὶ πότε ἐγεννήθη οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ βασιλεύς, πότε ἀπέθανε, ποίαν ἐνυμφεύθη, πόσους υἱοὺς ἐγέννησε καὶ εἴτι ἄλλο εἶναι ἀνάξιον τῆς μνήμης νὰ διατηρηθῇ; Τί ὠφελεῖ, νὰ ἠξεύρῃ μία Κυρία νὰ ὁμιλῇ ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου, νὰ μὴ ἠξεύρῃ δὲ πῶς νὰ ἀναθρέψῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα; Τί ὠφελεῖ νὰ κατέχῃ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τόσον, ὡς νὰ ἐπρόκειτο νὰ γείνῃ ὑπουργὸς καὶ νὰ διαθέτῃ τὰς τύχας τῶν ἐθνῶν, νὰ μὴ γνωρίζῃ δὲ πῶς νὰ διαθέτῃ τὸν ἑαυτόν της ἢ τὴν οἰκίαν της; Τί ὠφελεῖ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἡ κλητικὴ τοῦ ἄνθρωπος εἶναι «ἄνθρωπε καὶ ἄνθρωπος» νὰ ἀγνοῶμεν δὲ ποῖα καθήκοντα ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐκτελέσῃ πρὸς ἑαυτόν, πρὸς τὰ τέκνα, πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὴν πολιτείαν, πρὸς τὸν Θεόν;

Διὰ νὰ καταδείξωμεν ὅτι, ὅσα λέγομεν εἶναι ἀληθῆ, ὅτι δηλ. ὁ καλλωπισμὸς πρῶτον ζητεῖται καὶ ἐν τῷ σωματικῷ καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ ἡμῶν βίῳ, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν φυσικὴν τούτου αἰτίαν. Ἡ αἰτία δὲ εἶναι αὕτη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς δὲν φροντίζει νὰ μάθῃ πρῶτον τί τοῦ λείπει, τί χρειάζεται καὶ ἔπειτα νὰ προσπαθήσῃ νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας του ταύτας, ἀλλὰ θέλει ὑπὸ κατακτητικοῦ πνεύματος κινούμενος νὰ θεωρῇ ὡς ἰδίας ἀνάγκας, τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας καὶ ταύτας τὰς ἀνάγκας ζητεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ. Δὲν ἀληθεύει ὅτι κυρίαρχοι εἶναι οἱ ἡγεμόνες, οἱ ὑπουργοί, οἱ νομάρχαι, οἱ ἔπαρχοι καὶ αἱ ἄλλαι νόμιμοι ἐξουσίαι. Σὺν τοῖς ἀνεγνωρισμένοις κυριάρχοις ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι μὴ τοιοῦτοι, οἱ ὁποῖοι γεννῶνται εἰς πάντα κύκλον ἀνθρώπων, ἔνθα πᾶς ἀνήρ, πᾶσα γυνὴ τείνει νὰ γείνῃ βασιλεὺς ἢ βασίλισσα ἢ νὰ τιμηθῇ δι' ἄλλου τινὸς ἀξιώματος.

1) Σ. Σ. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἡ ἀληθὴς πατρὶς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἡ ἐνασχόλησις μὲ τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς εἶναι τὸ ἄριστον μέσον πρὸς ἐξημέρωσιν τῶν ἀνθρώπων. Ὥστε δὲν εἶναι καθόλου συρμός.

Νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς ἄλλους, νὰ τιμώμεθα ἢ λατρευώμεθα παρ' αὐτῶν, ἢ νὰ ἑλκύσωμεν τὴν εὔνοιαν ἐκείνων, οἵτινες εἶναι ἀνώτεροι ἡμῶν, πρὸς τοῦτο πάντες ἀγωνιζόμεθα καὶ κατατρίβομεν τὰς καλλιτέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν δυνάμεις. Ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων προσπαθεῖ εἴτε διὰ τοῦ πολλοῦ πλούτου, εἴτε διὰ τῆς ἰδίας διαίτης, εἴτε διὰ τῆς καλλονῆς του, εἴτε διὰ τῆς ἐνδυμασίας του, νὰ καθυποτάξῃ τὸν ἄλλον. Δὲν εἶναι μόνον ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγρίων, ὅστις ζητεῖ νὰ πτοήσῃ τοὺς ὑπ' αὐτῷ διὰ τῆς ζωγραφίας φοβερῶν μαχῶν ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἢ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ζώνης, ἥτις εἶναι κατεσκευασμένη ἐκ τοῦ δέρματος ἀνθρωπίνων κεφαλῶν! Δὲν εἶναι μόνον ἡ ὡραία, ἥτις προσπαθεῖ διὰ μυρίων τρόπων, διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου καλλωπισμοῦ, διὰ τῆς ἁβρᾶς της συμπεριφορᾶς καὶ τῶν ἀπείρων ἄλλων ἐρωτοτροπιῶν νὰ κάμῃ κατακτήσεις. Καὶ ὁ λόγιος, καὶ ὁ ἱστορικός, καὶ ὁ φιλόσοφος, μεταχειρίζονται τὰς ἰδιότητάς του ἕκαστος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Οὐδεὶς ἀφίνει νὰ ἀναπτυχθῇ ἠρέμα ὅλη ἡ ἰδία αὐτοῦ φύσις. Πάντες σπεύδομεν ἀκαμάτως νὰ ἐντυπώσωμεν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ὑποτάξωμεν αὐτοὺς δι' οἱουδήποτε τρόπου.

Τοῦτο χαρακτηρίζει καὶ τὴν ἀνατροφὴν ἡμῶν. Δὲν ἐξετάζομεν ὁποῖαι γνώσεις ἔχουσι τὴν πλείστην ἀξίαν καὶ εἶναι ἡμῖν ἀναγκαιότατα, ἀλλὰ ποῖαι γνώσεις συνεπάγονται πλείστην ἐπιδοκιμασίαν, τιμὴν καὶ ὑπόληψιν, ποῖαι γνώσεις παρέχουσιν ἡμῖν ἀξίωμα ἐν τῇ πολιτείᾳ, ποῖαι γνώσεις ἐκπλήττουσι περισσότερον. Ὅπως ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν οὐδέποτε ἐρωτῶμεν τί εἴμεθα, ἀλλὰ πῶς θεωρεῖ ἡμᾶς ὁ κόσμος, τοιουτοτρόπως καὶ ἐν τῇ ἀνατροφῇ δὲν ἐξετάζομεν ποῖα μαθήματα βελτιοῦσι πράγματι καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν τύχην ἡμῶν, ἀλλὰ ποῖα ἀρέσκουσιν εἰς τοὺς ἄλλους.

Ἂν δέ τις ζητῇ καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀνατροφὴ εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς ἀτελῆ καὶ ἀγρίαν κατάστασιν, ἂς ἐνθυμηθῇ μόνον ὅτι ἡ σχετικὴ ἀξία ἑνὸς ἑκάστου τῶν μαθημάτων δὲν ἐξητάσθη μέχρι τοῦδε ἀκόμη δεόντως, καὶ ὅτι δὲν ἔχομεν ἐπὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου ὡρισμένα ἐξαγόμενα. Καὶ τοῦτο δὲν προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν συνεφώνησαν ὡς πρὸς τὸ μέτρον τῆς σχετικῆς τῶν μαθημάτων ἀξίας. Τοιοῦτον μέτρον δὲν ἐγένετο ἀκόμη ἐπαισθητὸν ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ᾐσθάνθησαν ἀκόμη τὴν ἀνάγκην τοιούτου μέτρου. Ἕκαστος ἀναγινώσκων ἐν βιβλίοις περὶ τῆς σπουδαιότητος τούτου τοῦ μαθήματος ἢ ἀκούων λόγους περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ ἑτέρου, ἀποφασίζει ἄνευ περαιτέρω σκέψεως νὰ διδαχθῶσιν οἱ μαθηταὶ ταῦτα τὰ μαθήματα καὶ δὲν συλλογίζεται, ὅπερ ἔπρεπε πάντοτε νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν, ἂν ὁ βαθμὸς τῆς χρησιμότητος τούτου τοῦ μαθήματος ἀντισηκόνει τὸν πρὸς ἀπόκτησιν τούτου καταναλισκόμενον χρόνον, ἢ ἂν δὲν ὑπάρχουσιν

ἄρά γε καὶ ἄλλα μαθήματα ἔτι σπουδαιότερα, πρὸς ἐκμάθησιν τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ ἀφιερωθῇ οὗτος ὁ χρόνος.—Ταῦτα εἶναι ζητήματα σπουδαιότατα, διότι ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τοῦ ἀνθρώπου παιδεύσεως ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ποιότης ὅλου τοῦ μετὰ ταῦτα αὐτοῦ βίου. Ἀλλ' εἰ καὶ εἶναι σπουδαιότατα, συνήθως ὅμως λύονται κατὰ τὴν ἀρέσκειαν ἑκάστου. Ἀγὼν διαρκὴς ὑπάρχει καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη, ἂν αἱ κλασικαὶ ἐπιστῆμαι, ἢ αἱ πραγματικαὶ ἔχουσι περισσοτέραν ἀξίαν καὶ ποῖαι εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον χρησιμώτεραι. Ὁ ἀγὼν ὅμως οὗτος, ἐπειδὴ δὲν ὁρμᾶται ἐξ ἀρχῶν ὡρισμένων, γίνεται αὐθαιρέτως καὶ ἀκανονίστως, ἂν καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι μικρὸν ἀπέναντι τοῦ καθολικοῦ ζητήματος, τοῦ ὁποίου τοῦτο εἶναι μέρος. Τὸ νὰ νομίζῃ τις ὅτι, ὅταν λυθῇ, ὁποία ἐκ τῶν δύο ἡ πραγματικὴ ἢ ἡ κλασικὴ παίδευσις εἶνε ἡ καλλιτέρα, λύεται ἅμα καὶ ὁποία πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ γίνηται ἡ παίδευσις, εἶνε τὸ αὐτὸ νὰ νομίζῃ τις ὅτι, ὅταν ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ σίτινος ἄρτος εἶναι θρεπτικώτερος τοῦ κριθίνου, ὁρίζεται καὶ ἡ ὅλη διαιτητική.

Τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον καθ' ἡμᾶς τοὐλάχιστον εἶναι σπουδαιότατον, δὲν εἶναι, ἂν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μάθημα ἔχῃ ἀξίαν, ἀλλὰ ποῖον ἔχει περισσοτέραν ἀξίαν. Οἱ ἄνθρωποι λέγουσι συνήθως ἓν μάθημα καλόν, ἂν τοῦτο παρέχῃ ὠφελείας τινὰς καὶ συνιστῶσι τοῦτο καὶ εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ δὲν συλλογίζονται ὅτι ἐξ ὅλων τῶν μαθημάτων ἐκεῖνα, ὅσα παρέχουσι *μείζονα* σχετικῶς ὠφέλειαν, πρέπει νὰ διδάσκωνται ἐν τοῖς σχολείοις. Ἐγὼ πιστεύω ὅτι δὲν ὑπάρχει κανὲν πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἠμπορῇ ποτε ἡ ἀνθρωπίνη ἐπιμέλεια νὰ χρησιμοποιήσῃ, ἔστω καὶ κατὰ σμικρόν. Ἂν καθίσῃ τις νὰ μάθῃ ἀπὸ μνήμης πόσας ὥρας τὰ χωρία τῆς Ἑλλάδος ἀπέχουσι τὸ ἓν τοῦ ἑτέρου, τοῦτο δὲν θὰ εἶναι ἴσως ὅλως ἀλυσιτελές. Ἴσως ποτὲ κάμῃ οὗτος ταξείδιον καὶ ὁδηγηθῇ ἐκ τῶν γνώσεών του τούτων. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἕκαστος βλέπει ὅτι ἡ προσδοκωμένη ὠφέλεια δὲν ἱκανοποιεῖ τόσους κόπους καὶ τόσον δαπανηθέντα χρόνον. Οὐδεὶς, πιστεύω, τῶν ἀνθρώπων θὰ εἶναι τόσον μωρός, ὥστε νὰ προτείνῃ νὰ ἀφιερωθῶσιν ὀλίγα ἔτη ἐκ τοῦ βίου ἑνὸς ἀνθρώπου διὰ νὰ μάθῃ τοιαύτας γνώσεις, νὰ παραμελήσῃ δὲ ἄλλας σπουδαιοτέρας καὶ χρησιμωτέρας.

Καὶ ἂν ἐνταῦθα ἡ ἐξ ἀντιπαραβολῆς ἀξία παρέχῃ τὸ μέτρον τῆς προτιμήσεως τούτου τοῦ μαθήματος ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, δὲν βλέπω τὴν αἰτίαν διὰ τί νὰ μὴ διατηρηθῇ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἐπὶ τῶν ὅλων γνώσεων. Ἂν εἴχομεν καιρὸν νὰ ἐμανθάνομεν ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, τότε θὰ ἦτο γελοῖον, ὡς ἄνθρωποι, ὡς κορωνὶς τῆς πλάσεως, ἂν μὴ ἐλαμβάνομεν πάντων τῶν πραγμάτων γνῶσιν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ βίος ἡμῶν δὲν ἐκτείνεται πέραν μιᾶς σπιθαμῆς, σήμερον ζῶμεν καὶ αὔριον ἀποθνήσκομεν, ἡ φρόνησις καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος ἀπαιτεῖ νὰ εἴμεθα λίαν φειδωλοὶ μὲ τὸ μικρὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν κεφάλαιον. Ἔπειτα δὲν πρέπει οὐδέποτε νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὁ μαθητικὸς τοῦ ἀνθρώπου βίος εἶναι βραχύτατος καὶ ὅτι σχετικῶς ὀλίγισται γνώσεις ἐν αὐτῷ δύνανται νὰ μεταδοθῶσιν. Ἂν λοιπὸν ἀνοίξωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν καὶ ἴδωμεν καὶ πεισθῶμεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτως, ὅτι ὁ βίος ἡμῶν εἶναι σπιθαμιαῖος, ὅτι ὁ μαθητικὸς βίος ἀκαρής, πόσον πρέπει νὰ ἀγρυπνῶμεν, ἵνα οὐδὲ μία στιγμὴ τοῦ χρόνου τούτου παρέλθῃ μάτην. Πρὶν παραχωρήσωμεν ἐκ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἔτη δι' ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖ ὁ συρμὸς ἢ ἡ ἰδιαιτέρα ἑνὸς ἑκάστου πρὸς ταῦτα ὄρεξις, φρόνιμον εἶναι νὰ διασταθμίσωμεν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ περινοίας τὰ ἀποτελέσματα τούτων τῶν μαθημάτων κατὰ σύγκρισιν πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα θὰ εἶχον τὰ ἔτη ταῦτα, ἂν ἄλλως τούτων ἐγίνετο χρῆσις.

Τοῦτο εἶναι ἐν τῇ ἀνατροφῇ τὸ ζήτημα τῶν ζητημάτων καὶ καιρὸς εἶναι εἰς τὴν λύσιν τούτου νὰ ἐπιχειρήσωμεν.

Ἀλλὰ διὰ νὰ ὁρίσωμεν ποῖα μαθήματα ἔχουσι περισσοτέραν ἀξίαν καὶ εἶναι ἡμῖν ἀναγκαιότερα, πρέπει πρὸς τοῦτο νὰ ἔχωμεν ἓν μέτρον. Εὐτυχῶς τὸ ἀληθὲς μέτρον, περὶ οὗ οὐδεμία ἀμφισβήτησις δύναται νὰ ὑπάρξῃ, εὑρίσκεται καὶ παρὰ τῷ λαῷ. Πᾶς ὅστις ὑπερασπίζεται ἐφεύρεσίν τινα ἢ μάθημά τι ἢ γλῶσσαν, φέρει ὡς λόγους ὅτι ἡ ἐπινόησις αὕτη θὰ ἐξασκήσῃ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὸν βίον, ἢ θὰ διασώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ κινδύνων ἢ θὰ παράσχῃ ἡμῖν τόσα ἀγαθά· ἐν ἑνὶ λόγῳ λέγει ὅτι θὰ συντελέσῃ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν. Ὁ διδάσκαλος τῆς γραφῆς ἐπὶ παραδείγματος, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γραφὴ πρέπει νὰ διδάσκηται, ἀποδεικνύει, πόσον ἡ γραφὴ εἶναι συντελεστικὸν πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸν βίον, διευκολύνουσα τὰς ὑποθέσεις ἡμῶν. Ἂν ὁ νομισματολόγος δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ συλλογαί του θὰ παράσχωσιν ὠφέλειάν τινα οὐδ' ἔχουσι ῥοπήν τινα ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι αὗται εἶναι ἀσήμαντοι. Εἰς αὐτὴν τὴν γενικὸν κῦρος ἔχουσαν ἀπόδειξιν ἀναφέρονται πάντα εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως.

Πῶς νὰ ζήσωμεν; Αὐτὴ ἡ ἐρώτησις εἰλημμένη οὐχὶ μόνον ἐν τῇ ὑλικῇ, ἀλλ' ἐν τῇ εὐρυτάτῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ, εἶναι τὸ σπουδαιότατον καθ' ἡμᾶς πρόβλημα. Διότι ἐν αὐτῇ ἐμπεριλαμβάνεται ὁ σκοπὸς τῆς ἡμετέρας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπάρξεως, τὸ ὀρθῶς καὶ σκοπίμως ζῆν ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις καὶ εἰς πάσας τὰς περιστάσεις. Πῶς νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸ σῶμα ἡμῶν, πῶς τὸ πνεῦμα ἡμῶν, πῶς νὰ φροντίσωμεν νὰ συντηρῶμεν ἑαυτούς, πῶς νὰ διατηρῶμεν τὴν οἰκογένειαν ἡμῶν, πῶς νὰ φερώμεθα ὡς πολῖται, πῶς νὰ ἐπωφεληθῶμεν τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως, πῶς νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἐν ἑνὶ λόγῳ, πῶς νὰ ζῶμεν τελείως. Ἐπειδὴ τὸ μάθημα τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον πάντων τῶν

μαθημάτων, διὰ τοῦτο μάλιστα πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ στρέψωμεν πρὸς τοῦτο τὴν προσοχὴν ἡμῶν, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἅμα γεννηθέντα, εἰ δυνατόν, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ τελείως ζῆν νὰ διαπλάσωμεν. Καὶ σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἄλλος ἢ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸν ἄνθρωπον νὰ ζήσῃ, ὅσον τὸ δυνατόν, βίον τέλειον. Τοῦτον τὸν σκοπὸν δὲν πρέπει οὐδέποτε νὰ λησμονῶμεν, ἂν πρόκηται νὰ κατορθώσωμέν τι γενναῖον. Καὶ τίνι τρόπῳ καὶ διὰ ποίων μέσων δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν προσηλωμένον.

Καιρὸς εἶναι τώρα τέλος πάντων νὰ στρέψωμεν τὰ βλέμματα ἡμῶν διαρκῶς εἰς τὰ σχολεῖα διὰ νὰ ἴδωμεν κατὰ πόσον ταῦτα ἐξυπηρετοῦσι εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τὸ πρᾶγμα εἶναι πολύτιμον καὶ ἡ ἀναβολὴ αὐτοῦ μαρτυρεῖ ἀσυνειδησίαν. Ὁ καιρὸς ἐπείγει νὰ σκεφθῶμεν περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς διδακτικοῦ συστήματος, ἂν ἔχῃ ὑπόστασίν τινα, ἂν τείνῃ πρὸς τὸν σκόπόν, τὸ τελείως ζῆν ἢ μή, καὶ τότε ἢ νὰ ἐπιμεληθῶμεν τούτου ἢ νὰ ἐκριζώσωμεν τοῦτο καὶ ἀναπληρώσωμεν δι' ἄλλου πολυκαρποτέρου. Καὶ δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἡ μάθησις τούτων ἢ ἐκείνων τῶν γνώσεων συνεπάγεται ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν πρακτικὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἀξίαν ἑνὸς ἑκάστου τῶν μαθημάτων, νὰ ποιήσωμεν διατίμησιν αὐτῶν, ὥστε νὰ δυνάμεθα ὅσον ἐνδέχεται ἀκριβέστερον νὰ γνωρίζωμεν ὁποῖα τῶν μαθημάτων ἔχουσι περισσοτέραν ἀξίαν.

Ἀναμφιβόλως τὸ πρόβλημα εἶναι δύσκολον καὶ μόνον κατὰ προσέγγισιν δύναται νὰ λυθῇ. Ἀλλ' ἐκ τῆς δυσκολίας δὲν συγχωρεῖται νὰ πτοηθῶμεν καὶ νὰ ἀπόσχωμεν τοῦ πράγματος, ἐνθυμούμενοι πόσον σπουδαῖον εἶναι καὶ πόσα συμφέροντα ἐνταῦθα διακινδυνεύουσιν. Ἐξ ἐναντίας πρέπει τὰ πάντα νὰ ποιήσωμεν, οὐδενὸς πόνου φειδόμενοι, ἵνα κρατήσωμεν αὐτοῦ.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἀνεύρωμεν πρῶτον τὰ οὐσιωδέστερα τῶν ἀνθρωπίνων καθηκόντων, ἐν οἷς νὰ συμπεριλαμβάνωνται πᾶσαι αἱ σπουδαιότεραι ἐνέργειαι αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ ταῦτα νὰ κατατάξωμεν ἕκαστον ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει. Τοῦτο πρέπει νὰ γείνῃ, καθ' ὅσον τότε θὰ ἔχωμεν νὰ σκεφθῶμεν ποῖα μαθήματα καθιστῶσιν ἡμᾶς ἱκανοὺς πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν τῶν καθηκόντων.

Καὶ τὸ μὲν πρώτιστον καὶ οὐσιωδέστατον τῶν ἀνθρωπίνων καθηκόντων εἶναι ἡ αὐτοσυντηρησία, αἱ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀμέσως χρησιμεύουσαι ἐνέργειαι κατέχουσι ὡς πρὸς τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀναγκαιότητα τὴν πρώτην θέσιν. Δεύτερον ὡς πρὸς τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀναγκαιότητα ἔρχεται τὸ καθῆκον νὰ μορφωθῶμεν τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ποριζώμεθα τὰ πρὸς τὸ ζῆν μέσα. Τρίτον ὡς πρὸς τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀναγκαιότητα καθῆκον εἶναι ἡ ἀνατροφὴ καὶ παίδευσις τῶν ἐκγόνων. Τέταρτον καθῆκον εἶναι νὰ ἐνδιαφερώμεθα καὶ συντελῶμεν εἰς τὴν διατήρησιν καὶ προαγωγὴν τῆς πολιτείας παρέχοντες καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἐκγόνους ἡμῶν χρηστοὺς εἰς τὴν κοινωνίαν πολίτας, δυναμένους νὰ ἐργάζεται ἕκαστος πρὸς τὴν κοινὴν εὐημερίαν 5. καθῆκον εἶναι νὰ καταστήσωμεν τὸν βίον ἡμῶν ἡδὺν διὰ τῆς καλλιεργείας καὶ ἀπολαύσεως τῶν καθαρῶς πνευματικῶν προϊόντων τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Ὅτι τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει, ὅτι ἕκαστον τῶν καθηκόντων κατέχει τὴν ὀρθὴν καὶ δικαίαν θέσιν, ἡ ἀπόδειξις τούτου δὲν ἀπαιτεῖ πολλὴν σκέψιν. Πᾶν ὅπερ ἐξασφαλίζει εἰς πᾶσαν στιγμὴν τὴν ζωὴν ἡμῶν, πρέπει πάντων μάλιστα νὰ προτιμᾶται. Ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἐγνώρισε τὰ περὶ αὐτὸν πράγματα καὶ συμβαίνοντα, ὅστις δὲν ἔμαθε πῶς πρέπει νὰ φέρηται πρὸς ταῦτα, θὰ καταστραφῇ ἄνευ ἀμφιβολίας εὐθὺς ὡς πορευθῇ εἰς τὰς ὁδούς, καὶ ἂν εἶναι ὁ σοφώτατος τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς ἄλλας γνώσεις. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἄγνοια ἡ παντελὴς εἰς μὲν τὰ ἄλλα πράγματα δὲν εἶναι τόσον ἐπικίνδυνος, ὅσον εἰς τοῦτο, διὰ τοῦτο ὀφείλει ἕκαστος νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὰ πρὸς αὐτοσυντηρησίαν ἄμεσα μαθήματα κατέχουσι κατὰ τὴν σπουδαιότητα τὴν πρώτην θέσιν.

Μετὰ τοῦτο ἔρχονται ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, δι' ὧν ποριζόμεθα τὰ πρὸς τὸ ζῆν μέσα. Ὅτι δὲ τοῦτο τὸ καθῆκον πρέπει νὰ προηγῆται τῶν πατρικῶν καθηκόντων ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς σκέψεως, ὅτι τὰ πατρικὰ καθήκοντα προϋποθέτουσί τινα, ὅστις κατέχει τὰ μέσα καὶ ἑαυτὸν καὶ ἄλλους νὰ διατηρῇ.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ οἰκογένεια ὡς πρὸς τὸν χρόνον προηγεῖται τῆς πολιτείας—οἰκογένεια δύναται νὰ ἀνατρέφῃ τέκνα, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ πολιτεία — καὶ ἐπειδὴ καὶ ἡ πολιτεία τότε γίνεται καὶ ὑπάρχει, ὅταν ὑπάρχωσιν ἄνθρωποι, δηλ. ὅταν γεννῶνται, ἀνατρέφωνται καὶ αὐξάνωνται, ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι τὰ πατρικὰ καθήκοντα εἶναι ἀναγκαιότερα ἢ τὰ πολιτικά. Καὶ κατ' ἄλλην σκέψιν. Ἐπειδὴ ἡ πολιτεία ἀποτελεῖται ἐξ ἀτόμων, τὰ δὲ ἄτομα παρέχει ἡ οἰκογένεια, αὐτόδηλον ὅτι ἡ τελειότης τῆς πολιτείας ἐξαρτᾶται ἀμέσως μὲν ἐκ τῆς τελειότητος τῶν ἑαυτῆς ἀτόμων, ἐμμέσως δὲ ἐκ τῆς μείζονος ἱκανότητος τῆς οἰκογενείας πρὸς τελειοτέραν τῶν ἑαυτῆς ἀτόμων διάπλασιν. Τὰ καθήκοντα λοιπὸν τὰ οἰκογενειακὰ εἶναι ἀναγκαιότερα τῶν πολιτικῶν καὶ τὰ μαθήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν οἰκογένειαν εἶναι σπουδαιότερα τῶν μαθημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἂν τὰ καθήκοντα ἡμῶν καὶ τὰ μαθήματα περιωρίζοντο μόνον εἰς τὰ τέσσαρα ταῦτα εἴδη, βεβαίως ὁ βίος ἡμῶν θὰ ἦτο μὲν ὑγιής, ἀλλὰ θὰ ἐστερεῖτο τῶν πνευματικῶν ἐκείνων ἀπολαύσεων, δι' ἃς ὁ ἄνθρωπος καυχᾶται ὅτι μετέχει ἀνωτέρας πολὺ τῶν λοιπῶν ζῴων φύσεως. Εἰς τὰ προϊόντα τὰ καθαρῶς πνευματικά, τῆς γραμματολογίας καὶ τῶν ὡραίων τεχνῶν αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν ἀ-

πηλλαγμένον τῶν δεσμῶν τοῦ ὑλικοῦ βίου, πλάττει κόσμον ἰδεώδη καὶ πνευματικόν, εὐφραίνεται καὶ ζωογονεῖται ὑπὸ τούτου καὶ οἱονεὶ προγεύεται τῶν ἀγαθῶν τοῦ πέραν τοῦ κόσμου τούτου κειμένου τελειοτέρου καὶ ἀλυποτέρου βίου. Ὥστε ἂν ἀποκλείσωμεν τὸν ἄνθρωπον τῆς θείας ταύτης ἀπολαύσεως, στεροῦμεν αὐτὸν τῆς οὐσιωδεστέρας τοῦ βίου τούτου ἀρτυμῆς. Ἀλλ' εἰ καὶ τὴν θείαν ὄντως τῶν μαθημάτων τούτων οὐσίαν συνορῶντες, ὡς πρὸς τὴν τάξιν ὅμως πρέπει νὰ λάβωσι τὴν τελευταίαν θέσιν. Τὰ προϊόντα τῆς φιλολογίας καὶ τῶν ὡραίων τεχνῶν προϋποθέτουσι τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων οὐσιωδῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργειῶν, μάλιστα δὲ περιστρέφονται περὶ ταῦτα. Ὁ θέλων νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀπολαύσεων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς γραμματολογίας καὶ τῶν ὡραίων τεχνῶν ὀφείλει νὰ ἔχῃ πρότερον ἐκπληρώσῃ τὰ τέσσαρα αὐτοῦ καθήκοντα ἤτοι νὰ εἶναι ὑγιής, νὰ μὴ πεινᾷ οὔτε αὐτὸς οὔτε ἡ οἰκογένειά του, νὰ εὑρίσκεται μεταξὺ εὐνομουμένου καὶ πεπολιτισμένου ἔθνους, ἔνθα μάλιστα ἀναφαίνονται καὶ ἀναπτύσσονται καὶ καλλιεργοῦνται αἱ ὡραῖαι τέχναι. Εἴπομεν ὅτι ὅσον ἁγία καὶ θεῖα εἶναι τὰ προϊόντα τῶν ὡραίων τεχνῶν καὶ τῆς γραμματολογίας, δὲν εἶναι ὅμως τόσον ἀναγκαῖα, ὅσον εἶναι ἓν ἕκαστον τῶν 4 προηγουμένων. Τί ὠφελεῖ, νὰ γνωρίζῃ μία κυρία νὰ ἀναγινώσκῃ τὸν Σαιξσπῆρον εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσαν, νὰ βλέπῃ δὲ τὰ τέκνα αὐτῆς κακουργοῦντα καὶ δυστυχοῦντα ἢ προώρως ἀποθνήσκοντα· διότι δὲν ἤξευρε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ καὶ τὴν προσήκουσαν ἀνατροφήν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀπαιτεῖ ἡ φρόνησις καὶ ἡ πρακτικὴ ἀνατροφὴ ὀφείλει νὰ προπαρασκευάσῃ τὸν ἄνθρωπον. 1) πῶς νὰ ζῇ καὶ νὰ μὴ καταστρέφεται· 2) διὰ τίνων μέσων νὰ δύναται νὰ ζῇ· 3) ποῖα καθήκοντα ἔχει ὡς πατὴρ ἢ μήτηρ νὰ ἐκτελέσῃ· 4) ποῖα ὡς πολίτης· 5) πῶς νὰ διάγῃ τὸν βίον τερπνὸν κατὰ τὸ δυνατόν, δηλ. πῶς νὰ γείνῃ μέτοχος τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων.

Εἶναι δὲ τὰ μέρη ταῦτα τῆς ἀνατροφῆς τόσον σφιγκτὰ συνδεδεμένα μεταξύ των, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀνατροφὴ πρὸς τοῦτο μόνον, χωρὶς νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ ἀνατροφὴ πρὸς τὰ ἄλλα.

Τὸ ἰδεῶδες δὲ τῆς ἀνατροφῆς εἶναι ὁλομερὴς προπαρασκευὴ πρὸς πάντα τὰ ἀνωτέρω. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως ἡμῶν δὲν δυνάμεθα νὰ παιδεύσωμεν πάντα ἄνθρωπον, ὡς πρέπει, εἰς πάντα ταῦτα, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ τείνωμεν νὰ δώσωμεν εἰς τοῦτον μικροτέραν μὲν ὡς πρὸς τὸ ποσόν, πρὸς τὸ ποιὸν ὅμως ἀνάλογον πρὸς πάντα ταῦτα μόρφωσιν.

Μέχρι τοῦδε ἐζητάσαμεν ποῖα εἶναι τὰ σπουδαιότερα καὶ ἀναγκαιότερα τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα, τὰ ὁποῖα πρέπει πᾶς ἄνθρωπος οἱαδήποτε τάξεως καὶ ἡλικίας νὰ γνωρίζῃ καὶ ἐκπληροῖ. Ἔπειτα εἴδομεν, ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι τόσον σπουδαῖα, πρέπει ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων νὰ διδαχθῇ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἡ ἀνατροφὴ ἔχει νὰ ἐπιδιώξῃ ὡς τὸν μόνον αὐτῆς σκοπὸν τὴν καλλιέργειαν τούτων. Ἐν τοῖς ἑπομένοις θέλομεν ἐξετάσει διὰ ποίων γνώσεων ἐπιτυγχάνονται οἱ σκοποὶ οὗτοι.

Πᾶν μάθημα κατὰ δύο τρόπους δύναται νὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς ὠφέλιμον πρῶτον μὲν ὡς γνῶσις, δι' ἧς ὁδηγούμεθα ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, δεύτερον δὲ ὡς ἄσκησις τοῦ πνεύματος, ἀκονῶσα καὶ λεπτύνουσα τοῦτο. Ἂς ἐξετάσωμεν δὲ ἤδη ποῖα μαθήματα εἶναι τὰ ἀναγκαιότατα καὶ καταλληλότατα καὶ πρὸς τοὺς δύο τούτους σκοπούς.

Εὐτυχῶς τὸ σπουδαιότατον εἶδος τῆς ἀνατροφῆς, τὸ ὁποῖον σκοπὸν ἔχει τὴν ἄμεσον αὐτοσυντηρησίαν, δὲν ἠθέλησε ἡ φύσις, καλῶς ποιοῦσα, νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς ἡμᾶς. Εἶδες τὸ μικρὸ παιδάκι, τὸ ὁποῖον βυζάνει ἀκόμη, τί κάμνει, ὅταν βλέπῃ ξένον πρόσωπον; Ἀμέσως κρύπτεται ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς τροφοῦ κραυγάζον. Τοῦτο δὲν γίνεται ὑπὸ τῆς φύσεως ἀσκόπως. Τὸ ἀναβλαστάνον ἔνστικτον ὁδηγεῖ τὸ μικρὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ πᾶν πρᾶγμα ἄγνωστον, τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ ἀποβῇ εἰς αὐτὸ ἐπικίνδυνον. Ἔλαβές ποτε περιέργειαν νὰ παρακολουθήσῃς τὰ διάφορα πειράματα, τὰ ὁποῖα κάμνει μὲ τὸ σῶμά του διὰ νὰ εὕρῃ τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας; Εἶδες πῶς κανονίζει τὰς κινήσεις αὐτοῦ διὰ ν' ἀποφεύγῃ τὰς συγκρούσεις; πῶς δοκιμάζει τὰ διάφορα ἀντικείμενα διὰ νὰ μάθῃ ποῖα εἶναι σκληρὰ καὶ διεγείρουσιν ἀλγηδόνα, ὅταν ἁπτώμεθα τούτων, καὶ ποῖα βαρέα καὶ πληγώνουσιν ἡμᾶς, ὅταν πέσωσιν ἐπί τινος τῶν μελῶν ἡμῶν, ποῖα πράγματα βαστάζουσι τὸ βάρος τοῦ σώματός του καὶ ποῖα ὄχι, ποῖα διεγείρουσιν ὀδύνας ὡς τὸ πῦρ, τὰ ὀξέα ἢ κοπτερὰ ὄργανα καὶ ποῖα ὄχι; Ταύτας καὶ πολλὰς ἄλλας γνώσεις, δι' ὧν ἀπομακρύνεται ὁ θάνατος ἢ δυστυχήματα, ἀποκτᾷ καθ' ἡμέραν τὸ παιδίον. Καὶ ὕστερον εἶδες, ὅταν ἀποκτήσῃ περισσοτέρας δυνάμεις, πῶς ἐνισχύει ταύτας, πηδῶν, τρέχον, ἀναρριχώμενον. Ἡ φύσις γίνεται ἐνταῦθα διδάσκαλος τοῦ ἀνθρώπου, ἀναπτύσσουσα καὶ ἐξασκοῦσα τοὺς μῦς αὐτοῦ, ὀξύνουσα τὰς ἀντιλήψεις, ποιοῦσα τὸν νοῦν εὐπετῆ καὶ τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἠξεύρῃ ποῦ εἶναι κίνδυνος καὶ πῶς διασωζόμεθα ἐξ αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ φύσις δὲν ἠθέλησε νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ σπουδαιότατον καὶ ἀναγκαιότατον τοῦτο μάθημα εἰς τὴν ἀστασίαν καὶ ὀλιγωρίαν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸν ἄνθρωπον ὑπολείπεται τοῦτο τὸ μάθημα μόνον, νὰ ἀφίνῃ τὴν φύσιν ἐλευθέραν νὰ ἐνεργῇ, εἰς δὲ τὴν ἀνατροφὴν νὰ παράσχῃ πάντα τὰ μέσα, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα, διὰ νὰ συλλέξωσιν οἱ μαθηταὶ πολλὴν πεῖραν. Δὲν πρέπει νὰ δεικνύωμεν ἐναντίοι τῆς φύσεως, ὡς συνήθως πράττουσιν ἁπλοῖ γονεῖς καὶ παιδαγωγοί, οἵτινες ἐμποδίζουσι τὰς εἰς αὐτοὺς ἐμπιστευθείσας κόρας ἀπὸ πᾶσαν σωματικὴν κίνησιν, πρὸς ἣν αὐταὶ φύσει ῥέπουσι, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καθιστῶσιν αὐτὰς ἀνικάνους, ὥστε

ἐν ἐπικινδύνοις περιστάσεσι νὰ δύνανται μόνοι νὰ ἐξασφαλίζωσιν ἑαυτάς.

Ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι πάντα, ὅσα ὑπάγονται εἰς τὴν ἄμεσον ἰδιοσυντηρησίαν. Τὸ σῶμα δὲν πρέπει μόνον νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς λυμάνσεως καὶ διαφθορᾶς, ἀλλὰ καθόλου ἀπὸ πάσης βλάβης, ἀπὸ τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ θανάτου, τὰ ὁποῖα συνεπάγεται πᾶσα τῶν φυσιολογικῶν νόμων παράβασις. Εἰς τὸν τέλειον βίον εἶναι ἀναγκαία οὐ μόνον ἡ ἀποτροπὴ πάσης αἰφνιδίας τοῦ βίου καταστροφῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποφυγὴ πάσης ἀδιαθεσίας καὶ βραδείας τῶν δυνάμεων φθορᾶς, τὰ ὁποῖα γεννῶνται εὐθὺς ὡς φανῶμεν ἀπειθεῖς εἰς τοὺς φυσιολογικοὺς νόμους. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἔλλειψις τῆς ὑγιείας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν παραβλάπτει καὶ τὰ ἄλλα τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα, διὰ τοῦτο ἡ μάθησις τῶν πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγιείας μαθημάτων εἶναι σπουδαιοτάτη.

Καὶ αὐτῶν τῶν μαθημάτων τὴν διδασκαλίαν ἀναλαμβάνει ἡ φύσις. Ὅταν τὸ σῶμα χρειάζεταί τι, ὅταν πεινῶμεν ἢ διψῶμεν ἢ κρυόνωμεν, ἡ φύσις φροντίζει αὐτὴ περὶ τῆς θεραπείας αὐτῶν, διεγείρουσα ἐν ἡμῖν τόσας σφοδρὰς αἰσθήσεις, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ἡσυχάσωμεν, ἂν δὲν πληρώσωμεν αὐτὰς τὰς ἀνάγκας. Καὶ ἂν οἱ ἄνθρωποι ὑπήκουον εἰς τὴν φύσιν, νὰ τρώγωσιν, ὅταν πεινῶσι καὶ ὅσον ζητεῖ τὸ σῶμα αὐτῶν, νὰ πίνωσιν ὅταν διψῶσι καὶ ὅσον ζητεῖ τὸ σῶμα αὐτῶν, ἐὰν διέκοπτον τὰς ἐργασίας αὐτῶν, εὐθὺς ὡς ἀποκάμῃ τὸ σῶμα αὐτῶν ἢ ὁ ἐγκέφαλος, ἂν ἤνοιγον τὰ παράθυρα εὐθὺς ὡς ἠσθάνοντο πνιγμὸν ἐν τῷ δωματίῳ, διὰ νὰ ἀνακαινισθῇ ὁ ἀήρ, ὅστις εἶναι μεμολυσμένος, ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἐν ἑνὶ λόγῳ ὑπήκουον εἰς τὴν φωνὴν τῆς φύσεως, θὰ ἦσαν ἀναμφιβόλως ὀλιγώτεραι σχετικῶς ἀσθένειαι, σπανιώτατα θὰ ἐγεννῶντο ἀνωμαλίαι ἐν τῷ σώματι ἡμῶν.

Ἀλλὰ τόση ἀμάθεια ἐπικρατεῖ ὡς πρὸς τοὺς νόμους τῆς ζωῆς, ὥστε οὐδὲ τοῦτο γνωρίζομεν, ὅτι αἱ αἰσθήσεις εἶναι οἱ ὁδηγοὶ ἡμῶν, καὶ ταύτας πρέπει, ὅταν δὲν εἶναι διεφθαρμέναι ἐκ τῆς συχνῆς ἀπειθείας, νὰ ἀκολουθῶμεν καὶ εἰς ταύτας νὰ ὑποτασσώμεθα. Καὶ ἐνταῦθα, εἰ καὶ ἡ φύσις ἐπρονόησε πολὺ πρὸς διαφύλαξιν τῆς ὑγιείας, ἡ παντελὴς ὅμως τῶν φυσιολογικῶν νόμων ἄγνοια δὲν ὑποβοηθεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς αὐτῆς.

Πόσον δὲ ἀναγκαία εἶναι ἡ γνῶσις τῶν θεμελιωδῶν τῆς φυσιολογίας νόμων φαίνεται μάλιστα, ὅταν στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν πέριξ καὶ ἴδωμεν πόσοι ἄνδρες ἢ γυναῖκες ἐν τῇ μέσῃ ἢ τῇ τελευταίᾳ ἡλικίᾳ ὑπάρχουσιν, οἵτινες ἀπολαύουσιν ἐντελοῦς ὑγιείας. Σπανιώτατα ἀπαντῶμεν ἰσχυρὰν ὑγίειαν διατηρουμένην μέχρι γήρατος. Κατὰ πᾶσαν ὥραν βλέπομεν ἀνθρώπους, ἄλλους μὲν ἀδιαθέτους, ἄλλους δὲ χρονίως πάσχοντας, ἄλλους δὲ προώρως παρακμάζοντας. Δὲν ὑπάρχει ἴσως οὐδείς, ὅστις δὲν περιέπεσεν εἰς τοιαύτας ἀσθενείας, ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ σωθῇ, ἂν ἐγίνωσκεν ὀλίγα πράγματα. Τὸ καρδιακὸν νόσημα ἐγεννήθη ἴσως ὑπὸ ῥευματικοῦ πυρετοῦ, τὸν ὁποῖον κρυολόγησις ἐξ ἀπροσεξίας παρήγαγεν εἰς τὸ σῶμα. Τοὺς ὀφθαλμούς, οἵτινες περιέπεσον ἤδη εἰς ἀχρηστίαν, ἔβλαψεν ἡ ὑπερβολικὴ αὐτῶν χρῆσις. Ἄλλος πάλιν ἦτο πολὺν χρόνον κλινήρης, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζεν ὅτι καρδιοκτυπήματα προέρχονται ἀπὸ ὑπερβολικὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἐργασίαν. Σήμερον ἀγγέλλεται ἡμῖν περὶ μιᾶς ἀθεραπεύτου βλάβης, ἥτις ἦτο συνέπεια ἀνοήτου ἀνδραγαθήματος, αὔριον περὶ μιᾶς καχεκτικῆς σωματικῆς καταστάσεως, ἥτις προῆλθεν ἐξ ὑπερβολικῆς ἄνευ ἀνάγκης τινὸς γενομένης ἐργασίας. Τὰς δὲ ὑπούλους, διηνεκεῖς ἀδιαθεσίας, μεθ' ὧν συνδέεται γενικὴ τοῦ σώματος ἀδυναμία, ταύτας εὑρίσκομεν πανταχοῦ. Καὶ χωρὶς νὰ ἀναφέρωμεν τὰς ἀλγηδόνας, τὴν στενοχωρίαν, τὴν μελαγχολίαν, τὴν ἀπώλειαν χρόνου καὶ χρημάτων, τὰ ὁποῖα γεννῶνται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, περιοριζόμεθα τοῦτο μόνον νὰ ὑπομνήσωμεν, πόσον παρεμποδίζει ἡ ἔλλειψις τῆς ὑγείας τὴν ἐκπλήρωσιν πάντων τῶν καθηκόντων, τὴν πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐργασίαν καθιστῶσα ἀδύνατον, γεννῶσα δὲ εἰς τὸ νευρικὸν σύστημα τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἐρεθιστικότητα, ἥτις πρὸς μὲν τὴν ὀρθὴν τῶν παίδων μεταχείρισιν ἀποβαίνει βασανιστική, καθιστᾶ δὲ δυσχερῆ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πολιτικῶν καθηκόντων, καὶ καθόλου ψυχραίνει καὶ μαραίνει τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Ἔπειτα ἡ ἐξ ἀμαθείας παρακοὴ εἰς τοὺς νόμους τῆς ἰδίας ἡμῶν φύσεως δὲν τιμωρεῖ μόνον ἡμᾶς ἀπηνῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀθῴους ἐκγόνους. Τὰ σωματικὰ νοσήματα κληρονομοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ εἰς τὰ τέκνα καὶ εἰς τοὺς ἐκγόνους ἡμῶν. Καὶ ἂν διὰ ταῦτα ὁ πατὴρ ἐγένετο δυστυχής, τὸ δυστύχημα τοῦτο ἀναμένει καὶ τὸν υἱόν καὶ τὸν ἔκγονον.

Καὶ δὲν ἀρκεῖ ὅτι οὕτως ὁ βίος ἡμῶν διαφθείρεται, ἀλλὰ καὶ συντομεύεται. Πόσον ἐσφαλμένον εἶναι νὰ νομίζωμεν ὅτι μετά τινα ἀδιαθεσίαν ἢ ἀσθένειαν, ἐξ ἧς ἀνελάβομεν, ἀνακτῶμεν πάλιν ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν ὑγίειαν, τὴν ὁποίαν καὶ πρότερον εἴχομεν. Οὐδεμία ταραχὴ τῶν κανονικῶν λειτουργιῶν τῆς ζωῆς δύναται νὰ παρέλθῃ, ἀφίνουσα αὐτὰς ἀκριβῶς ὅπως εἶχον πρότερον. Ἡ βλάβη εἶναι διαρκής. Καὶ δύναται μὲν αὕτη ἡ βλάβη νὰ εἶναι τόσον μικρά, ὥστε νὰ μὴ γίνεται ἐπαισθητή. Ἀλλὰ πολλαὶ τοιαῦται βλάβαι, διὰ τὰς ὁποίας ἡ φύσις κρατεῖ ἀκριβέστατον λογαριασμόν, φέρουσιν ὡς ἔλλειμα κατ' ἀνάγκην τὴν ὀλιγόστευσιν τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Διὰ τῆς ἐπισωρεύσεως μικρῶν βλαβῶν ὑποσκάπτεται ἡ ὑγίεια καὶ μαραίνεται καὶ ἀπανθεῖ κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ βίου. Ἂν ἀναλογισθῶμεν πόσον ὁ ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ ζήσῃ καὶ πόσον κατὰ μέσον ὅρον ζῇ, τότε βλέπομεν πόσον κολοσσιαία εἶναι ἡ ἀπώλεια. Ἂν λοιπὸν καὶ τοῦτο σὺν τοῖς ἄλλοις ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὸν βίον ἡμῶν, τότε θὰ συναισθανθῶμεν ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ βίου ἡμῶν χωρὶς ἀνάγκης τὸ καταφρονοῦμεν καὶ ἀλόγως τὸ θυσιάζομεν.

Τίς ἀμφιβάλλει μεθ' ὅλα ταῦτα, ὅτι αἱ γνώσεις αἱ πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγιείας συντείνουσαι εἶναι αἱ ἀναγκαιότατα; Καὶ δὲν διϊσχυριζόμεθα ὅτι αἱ τοιαῦται γνώσεις πανταχοῦ καὶ πάντοτε θὰ ἀπομακρύνωσι τὰς τοιαύτας συμφορὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ βίος ἡμῶν εἶναι τοιοῦτος, ὥστε ἀναγκαζόμεθα πολλάκις νὰ μὴ φυλάττωμεν, ὅτι γινώσκομεν ὡς καλόν. Καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχουσιν ἀνάγκαι, ὑπάρχουσιν σφοδραὶ ἐπιθυμίαι, χάριν τῶν ὁποίων διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν μέλλον ἀγαθόν, θυσιάζομεν τὰς παρούσας ἀπολαύσεις. Ἀλλὰ τοῦτο δυνάμεθα ἐξ ἅπαντος νὰ διϊσχυρισθῶμεν ὅτι αἱ ὀρθαὶ γνώσεις, ὀρθῶς ἐννοηθεῖσαι, ἔχουσι πολλὴν δύναμιν εἰς τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι οἱ νόμοι, καθ' οὓς διέπεται ἡ ὑγίεια, πρέπει νὰ γινώσκωνται παρὰ πάντων ἡμῶν, ἂν πρόκειται νὰ κανονίσωμεν κατ' αὐτοὺς τὸν βίον ἡμῶν, ὅτι ἡ ὑγίεια εἶναι τὸ πολυτιμότατον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ πρὸς τοῦτο διδασκαλία τὸ σπουδαιότατον καὶ πολυτιμότατον τῶν μαθημάτων.

Καὶ εἶναι μὲν παράδοξον ὅτι ὀφείλομεν νὰ διϊσχυριζώμεθα τόσον φανερὰν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔτι παραδοξώτερον, ἂν πρόκειται καὶ νὰ ὑπερασπισθῶμεν ταύτην. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες μετὰ σαρκαστικοῦ ὑπομειδιάματος ἀκούουσι τοιαύτας ἀληθείας. Ἄνθρωποι, οἵτινες ὑπ' αἰδοῦς θὰ ἠρυθρίων, ἂν ἐφωρῶντο λέγοντες ἀντὶ Aristòphanes Aristophànes ἢ μὴ γινώσκοντες τὰς μυθικὰς παραδόσεις περὶ ἑνὸς ἡμιθέου, αὐτοὶ οὗτοι δὲν δεικνύουσιν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην αἰδῶ ὁμολογοῦντες ἀνυποστόλως, ὅτι δὲν ἠξεύρουσι ποῦ κεῖται ἡ Εὐσταθιακὴ σάλπιγξ, ποίας ἐνεργείας ἔχει ὁ βαχίτης μυελός, ποῖος εἶναι ὁ ὁμαλὸς καὶ κανονικὸς τῶν ἀρτηριῶν σφυγμὸς ἢ πῶς οἱ πνεύμονες ἀναπνέουσι. Καὶ ἐν ᾧ φροντίζουσι ὅπως μάθωσι ἀκριβῶς οἱ υἱοί των τὰς μυθικὰς καὶ προληπτικὰς προϊστορικῶν χρόνων δόξας, δὲν τοὺς μέλλει ποσῶς, ἂν τὰ τέκνα των δὲν ἠξεύρουσιν οὐδὲ τὰ ἁπλούστατα τῆς κατασκευῆς καὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ σώματος αὐτῶν, οὐδὲ θέλουσι νὰ μάθωσι τοιαῦτα πράγματα. Τόσην δύναμιν ἔχει ἡ κακὴ ἕξις. Τόσον ὑπερέχει ἐν τῇ ἀνατροφῇ ἡμῶν ὁ στολισμός, τοῦ χρησίμου καὶ ἀναγκαίου.

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

Ἐξ Εὐβοίας. Ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» ἀνέγνων ὅτι ἡ κυβέρνησις σκέπτεται νὰ ἐλαττώσῃ τὰς μισθοδοσίας τῶν δημοδιδασκάλων ὡς αὐξηθείσας δυσαναλόγως πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατέθλιψε καιρίως τὴν καρδίαν ἡμῶν διαδοθεῖσα εἰς ἐπίμετρον τῶν προπηλακισμῶν, τοὺς ὁποίους ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ δέχεται ὁ κλάδος ἡμῶν. Φαίνεται ὅτι ὁ κ. Εὐταξίας πολὺ ταπεινὴν ἰδέαν ἔχει περὶ τοῦ κλάδου ἡμῶν σκοπῶν νὰ ἀκρωτηριάσῃ τὰς μισθοδοσίας. Ἂν ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα καλῶς, θὰ ἴδῃ ὅτι οὐδαμῶς ηὐξήθησαν αἱ μισθοδοσίαι ἡμῶν ἀλλὰ μᾶλλον ἠλαττώθησαν. Ἂς ἀναλογισθῇ τὰ διδακτρα καὶ τὴν ἀνέξοδον κατοικίαν τῶν δημοδιδασκάλων. Ἂς ἀναλογισθῇ τὴν δεκάδραχμον πενταετῆ αὔξησιν τῶν πρωτοβαθμίων δημοδιδασκάλων. Πλὴν τούτων νομίζομεν ὅτι τὸ ἔθνος ἄλλας ὑποχρεώσεις ἀνέλαβε πρὸς τοὺς νῦν δημοδιδασκάλους ὄντας τελειοτέρους λόγῳ παιδεύσεως τῶν παλαιῶν. Καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἠσπάσθημεν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δημοδιδασκάλου. Ἡ κυβέρνησις ἀκρωτηριάζουσα τὰς μισθοδοσίας ἡμῶν ἀναγκάζει ἡμᾶς ν' ἀπομακρυνθῶμεν τοῦ ἐπαγγέλματος γινομένη ἐπίβουλος καὶ προδότις καὶ δολοφόνος ἡμῶν· διότι ἔπρεπε νὰ εἴπῃ ἡμῖν τοῦτο ἐγκαίρως πρὸ τῆς προσελεύσεώς μας εἰς τὸν κλάδον τοῦτον· νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ στυγερώτερον ἔγκλημα τούτου. Ἡμεῖς ἂν μένωμεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, μένομεν οὐχὶ διότι θεωροῦμεν αὐτάρκη τὴν μισθοδοσίαν ἡμῶν, ἀλλὰ διότι ἀτενίζομεν εἰς μέλλον φωτεινότερον. Ἡ ἐλπὶς αὕτη μᾶς παρηγορεῖ μέχρι τοῦδε. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ὁ κ. Εὐταξίας δημιουργεῖ ἡμῖν μέλλον ζοφερὸν καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον· διότι ὁ μοχλὸς τῆς τε ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς εὐημερίας τοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἀληθὴς δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ἡ παίδευσις ἐννοῶ οὐχὶ ἡ μάθησις. Ὡς ἀμοιβὴν δὲ τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων θὰ δεχθῇ τὴν δικαίαν ἡμῶν ἀγανάκτησιν ἡ ὁποία δύναται νὰ ἐπιδράσῃ μεγάλως καὶ ἐπὶ τῆς τύχης τῆς κυβερνήσεως· διότι ἀποτελοῦμεν τὴν ἰσχυροτέραν δύναμιν ἐν τῷ ἔθνει. Ἂς μετρήσῃ καλῶς τὰ πράγματα καὶ ἂς πράξῃ. Αἱ ταλαιπωρίαι ἡμῶν θ' ἀναγκάσουν ἡμᾶς νὰ συνασπισθῶμεν καὶ ν' ἀγωνισθῶμεν ἐρρωμένως. Οἱ ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ 8 δημοδιδάσκαλοι ἐμφορούμεθα τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων, δύναμαι νὰ πέμψω ἡμῖν καὶ δήλωσιν τούτων. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι καλλίτερον θὰ ἦτο, ἂν ὁ κ. Εὐταξίας συνίστα πλήρη δημοτικὰ σχολεῖα παρέχων ἐπαρκεῖ παίδευσιν εἰς τὸν λαόν. Ἡ νῦν στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι μαδαμινή. Πλὴν τοῦ ὅτι εἶνε ἀνεπαρκὴς διὰ τὸν λαὸν οὐδόλως εἶναι προπαρασκευαστικὴ διὰ τὸν πρακτικὸν βίον. Συνίσταται δὲ αὕτη εἰς ἀσυνείδητόν τινα ἀνάγνωσιν, εἰς μηχανικήν τινα ἀριθμητικήν, εἰς ὀλίγην γραφὴν καὶ εἰς ἐκστήθισιν ὀλίγων κανόνων διαφόρων μαθημάτων. Εἶναι αὕτη παίδευσις, καὶ δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν λαὸν κρείττονα;

Ἂς ἀνοίξῃ δὲ μέλλον εἰς τοὺς πρωτοβαθμίους δημοδιδασκάλους, ἵνα βελτίονες γίγνωνται καὶ μὴ φθίνωσι καταρώμενοι τὴν τύχην των, ὅπως συμβαίνει σήμερον, καὶ ἂς τεθῶσι φραγμοὶ εἰς τὴν ἀχαλίνωτον ἀτασθαλίαν τῆς πολιτικῆς. Τὸ δικαίωμα τοῦ θεωρεῖν τὰς καταστάσεις ν' ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοὺς δημάρχους. Σπουδαιότατον δὲ ζήτημα θεωρῶ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν Διδασκαλείων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ καλὰ Διδασκαλεῖα ἀποτελοῦσι ὁ διευθυντὴς καὶ τὸ ἄλλο προσωπικόν, ἡ κυβέρνησις ὀφείλει νὰ προσέχῃ πολὺ

εἰς τὴν ἐκλογὴν τούτων. Μοὶ φαίνεται δὲ ὅτι ἐτοῖς τελευταίοις χρόνοις παρατηρεῖται ἀσύγγνωστος ὀλιγωρία περὶ τοῦτο, ὅτι τὰ Διδασκαλεῖα δι' ἀπροπαρασκεύων εἰς τὸ ἔργον των διευθυντῶν καὶ ἀνικάνων καθηγητῶν μετέπεσον εἰς γραμματοσχολεῖα δευτέρας τάξεως, ὅπου ἡ ἀποστήθισις καὶ αἱ ἀπηνεῖς τιμωρίαι ἀποτετελοῦσι τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ νέου συστήματος τῶν σχολείων. Αὐτὰ δὲν βλέπει ὁ κ. Ὑπουργός; ἢ θέλει νὰ ἀφανίσῃ διὰ νόμων δῆθεν προοδευτικῶν καὶ προστατευτικῶν ὅ,τι καλὸν ἀκόμη ἀπομένει εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσῃ ἡ φωνὴ ἡμῶν τῶν ἀδικουμένων μέχρι τῶν ὤτων τοῦ κ. Ὑπουργοῦ;

Ἐκ Κρήτης. Το νέον σύστημα τῆς Ἐκπαιδεύσεως,ὅπερ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἠλέκτρισε τὴν Κρήτην καὶ χρήματα προθύμως κατεβάλλοντο πρὸς ἀναδιοργανισμὸν τῶν σχολείων καὶ ἀπόκτησιν νέων δημοδιδασκάλων, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη φαίνεται ὅτι ἀπώλεσε πολὺ ἐκ τῆς δυνάμεώς του. Τὰ αἴτια ἐνδέχεται νὰ εἶναι πολλά. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι τὸ σπουδαιότατον πάντων εἶναι ἡ ἀτελὴς μόρφωσις τῶν νέων δημοδιδασκάλων,οἵτινες ἐκπαιδεύονται νῦν πρὸ πάντων εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλεῖον. Δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω τί τώρα τελεῖται ἐκεῖ πρὸς μόρφωσιν παιδαγωγικὴν τῶν δημοδιδασκάλων βλέπω ὅμως ὅτι οἱ νέοι δημοδιδάσκαλοι, ὅσοι ἀπὸ τοῦ 1883 καὶ ἐντεῦθεν ἐκεῖθεν ἔρχονται, εἶναι ἐλλιπῶς πεπαιδευμένοι εἰς τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν καὶ πρακτικὴν ἀγωγήν. Καὶ νομίζω ὅτι εἰς τοῦτο ἔπρεπε πάντα τὰ διδασκαλεῖα τοῦ Κράτους, μάλιστα δὲ τὸ ἐν Ἀθήναις, ὅπερ εἶναι Διδασκαλεῖον σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, νὰ ἐπιστήσωσιν ἰδιαίτατα τὴν προσοχήν των.

Ἄλλος δὲ λόγος ὑποτιμήσεως τῶν νέων δημοτικῶν σχολείων εἶναι ὁ φθόνος καὶ ἡ καταφορὰ κατὰ τῶν σχολειων τούτων τῶν Ἑλληνοδιδασκάλων καὶ καθηγητῶν. Ὅταν οἱ μαθηταὶ τελειώσαντες τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τὸ ἔχον 6 ἐνιαυσίους τάξεις προσέλθωσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, οἱ κκ. Ἑλληνοδιδάσκαλοι μυρίως τρόπους ἐπινοοῦσι νὰ κατατάξωσιν τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν Α'. τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀδιαφοροῦντες ἂν οἱ μαθηταὶ κέκτηνται παντοίας γνώσεις καὶ γλωσσικὰς καὶ ἱστορικὰς καὶ φυσικὰς, ἃς δὲν γινώσκουσιν πάντως οἱ μαθηταὶ τῶν κ. Ἑλληνοδιδασκάλων, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι γινώσκουσιν αὐτὰς οἱ κκ. Ἑλληνοδιδάσκαλοι. Καὶ διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι πρέπει νὰ κανονισθῶσιν αἱ σχέσεις πλήρων δημοτικῶν σχολείων πρὸς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἵνα μὴ ὑπόκηνται ταῦτα ὑποχείρια εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν κκ. Ἑλληνοδιδασκάλων. Ἐπεθύμουν δὲ νὰ ἐμάνθανον, ἂν ἐκανονίσθησαν αὐτὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ πῶς, ἵνα συντελέσωμεν νὰ κανονισθῶσι καὶ τὰ ἡμέτερα. Περὶ τούτου ἐὰν εὐαρεστῆσθε, γράψατε ὀλίγας λέξεις ἐν τῇ Ἐκπαιδεύσει.

Α. Κ.

Σ. Σ. Ὁ λόγος, ὃν ὁ ἔξοχος δημοδιδάσκαλος Κρήτης φέρει, τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν Κρητῶν ὑπὲρ τῶν νέων διδασκάλων, ὅπερ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς μισθοδοσίας αὐτῶν·διότι ἐν ᾧ εἰς τοὺς ἐξελθόντας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν ἐδίδετο καὶ δίδεται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς αὐτοὺς μηνιαῖος μισθὸς γροσ. 850—950,σήμερον δίδονται εἰς τοὺς νέους δημοδιδασκάλους μόνον γρόσια 400-500, ὁ λόγος οὗτος τοῦ Κρητὸς δημοδιδασκάλου ἂς χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς ἁρμοδίους ἐν Ἑλλάδι ὡς ὑπόμνησις περὶ βελτιώσεως τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν ἢ μᾶλλον περὶ παιδαγωγικωτέρας τῶν μαθητῶν μορφώσεως, ὅπερ δυστυχῶς σήμερον δὲν συμβαίνει. Τὸ Διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν εἶναι τὸ Διδασκαλεῖον πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ δίκαιον εἶναι νὰ ἐπισπάσῃ ἰδιαίτατα τὴν προσοχὴν τοῦ Κυρίου Ὑπουργοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὡς πρὸς δὲ τὴν διακανόνισιν τῶν σχέσεων δημοτικοῦ σχολείου καὶ Ἑλληνικοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατεῖ ἡ διάταξις οἱ μαθηταὶ νὰ ἐξετάζωνται καὶ κατατάσσωνται εἰς τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀνάλογον. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας τοῦ προτύπου σχολείου τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν ὡς καὶ τοῦ παιδαγωγείου τοῦ Συλλόγου τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων οἱ μαθηταὶ οἱ ἔχοντες ἀπολυτήριον τῶν εἰρημένων σχολείων κατετάσσοντο συνήθως εἰς τὸ σχολαρχεῖον, συνέβη δ' ἐνίοτε μαθηταί τινες ἐκ τῶν εὐφυεστέρων νὰ καταταχθῶσιν καὶ εἰς τὸ γυμνάσιον. Καὶ ὡς τοιοῦτον ὀνομάζω τὸν νῦν εὐδοκίμως ὑπηρετοῦντα ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν δημοδιδάσκαλον κ. Θεόδωρον Κορώνην, ὅστις κατετάχθη μετ'ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις εὐθὺς εἰς τὸ γυμνάσιον. Ὅπου ὑπάρχει ἡ καλὴ πίστις καὶ ἑλληνοδιδάσκαλοι μὴ τυφλώττοντες πρὸ τῶν ἑλλόγων ἐργασιῶν τῶν νέων σχολείων,οἱ μαθηταὶ οἱ περάναντες τὸ νέον δημοτικὸν σχολεῖον καλῶς δὲν δύνανται ἢ νὰ καταταχθῶσιν τοὐλάχιστον εἰς τὸ σχολαρχεῖον. Ὅπου ὅμως λείπει ὁ ὅρος οὗτος, ἐκεῖ τὰ νέα σχολεῖα θὰ ὑφίστανται τὴν καταδρομὴν τῶν Ἑληνοδιδασκάλων. Εἰ καὶ φρονῶ ὅτι μεταξὺ δημοτικῶν σχολείων καὶ ἑλληνικῶν οὐδεμία πρέπει νὰ ὑφίσταται σχέσις, διότι ἑκάτερον τούτων ἐπιδιώκει ἴδιον σκοπὸν δι' ἰδιαιτέρων μέσων, ἡ δὲ σύνδεσις αὐτῶν θὰ εἶναι φανερὰ ἀντινομία, ἐν τούτοις ἐν ὅσῳ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐργάζονται κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα τῆς διδασκαλίας, ὅπερ ἐλάχιστον συντελεῖ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν, νομίζω ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ ἑξαετοῦς πλήρους σχολείου οἱ καλῶς παρὰ καλοῦ δημοδιδασκάλου παιδευθέντες δύνανται νὰ κατατάσσωνται ἀνεξετάστως εἰς τὸ σχολαρχεῖον. Δὲν βλέπω δὲ τί μανθάνουσιν οἱ μαθηταὶ τῶν δύο κατωτέρων ἑλληνικῶν τάξεων σπουδαῖον, ὅπερ νὰ ἀγνοῶσιν οἱ μαθηταὶ τοῦ ἑξαετοῦς δημοτικοῦ σχολείου. Ἀλλὰ τοῦτο κεῖται ἐν γούνασιν ὑπουργοῦ.

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ 1893—3039.